

Bromma Hembygdsförening

Kulturstig 6

BLACKEBERG

1. Blackebergs centrum
2. Blackebergs gymnasium
3. Blackebergsskolan
4. Klockhuset
5. Ljunglöfska slottet
6. Utsiktsplats
7. Mälarbacken
8. Promenadväg, jätteekar
9. Josephinahemmet
10. Lilla Ängby
11. Ängbykyrkan
12. Milstenen
13. Skålgropsstenen

Vandring i Blackeberg

Vandringen utgår ifrån Blackebergs Centrum och dit kommer man med T-banans gröna linje. Vandringen avslutas vid Islandstorget och tar 1 ½ - 2 timmar.

Blackeberg finns omnämnt som torp under *Råcksta gård* redan 1599. År 1785 avsöndrades torpet från Råcksta. Med sitt läge vid målarstranden var det länge ett idylliskt sommarnöje för stockholmare. Under lång tid hörde den östra delen av Blackeberg till gården *Lilla Ängby* i Bromma och den västra delen till gamla Råcksta gårds ägor i Spånga. Så sent som år 1962 ändrades församlingsgränsen och hela Blackeberg tillhör numera Bromma.

I början av 1940-talet bestod området runt Blackeberg ännu till största delen av skog och berg. Området började bebyggas under tidigt 1950 -tal. Planerare och arkitekter var bl.a. *Sven Markelius*, *C.F. Ahlberg* och *Nils Sterner*. Bebyggelsen i Blackeberg är skickligt och varsamt anpassad till naturen. Berghällar och stora skogspartier har bevarats - *man har byggt MED naturen och inte MOT.*

Nya stadsplaneidéer prövades efter engelskt mönster, s.k. *neighbourhood planning*, d.v.s. man byggde utifrån en centrumenhet och husbebyggelsen fick bilda *grannskapsenheter*. Att bygga på det här sättet var ett försök att komma till rätta med förorternas ofta förekommande anonymitet och förhoppningsvis ge de boende större möjlighet till identifiering och hemkänsla i sitt bostadsområde. Trevåningshusen dominerar, men även radhus och höga punkthus finns. Ett kollektivhus byggdes också. De flesta husen hörde till de allmännyttiga bostadsföretagen Svenska Bostäder, Stockholmshem och Familjebostäder. Numera är många av lägenheterna bostadsrätter.

I dag anses Blackebergs 1950-talsbebyggelse av bl.a. Stadsmuseum och Stadsbyggnadskontoret vara en kulturhistoriskt värdefull miljö. En omdaning längs Blackebergsvägen är beslutad. Den skall omvandla vägen mellan Blackeberg och Södra Ängby till en bebyggd stadsgata med omdragning av Holbergsgatans anslutning rakt västerut.

Nordiska författare har fått ge namn åt gatorna och vi finner namn som *Björnsonsgatan*, *Ibsengatan* och *Sigrid Undsets gata*.

1. Blackebergs Centrum

Blackebergs plan invigdes 1956 och utgörs av ett centrum med ett varierat utbud av affärer. Här finns även postombud, apotek och Stadsbibliotekets filial med medborgarkontor. 1957 invigdes biografen *Kaskad* som blev ett viktigt och uppskattat kulturinslag i Blackeberg. Den lades ned på 1990-talet. Lokalerna användes sedan sporadiskt för bland annat teatergrupper. 2018 återupptogs regelbundna visningar av premiärfilmer på *Kaskad*. År 1952 öppnades T-banan för trafik till Vällingby och Blackeberg blev då den 31:a stationen i T-banenätet. Arkitekt *Peter Celsing* har utformat stationsbyggnaden och den har en mjukt böjd silhuett mot Blackebergs plan. Det finns tre dammar i betong anlagda på torget. De heter "Fontändammar" och är gjorda av *Erik Glemme* och *Sture Andersson*. De tillkom år 1955. "Bianca" heter en staty av *Sten Eriksson*, och den har fått sin placering utanför posten. (Läs mer i *BHÅ 1998*)

Från Blackebergs plan går en trappa ner i hörnet utanför biografen *Kaskad*. Nedanför ligger ett rött hus. Där är nu vårdcentral och barnvårdscentral inrymda. En betydande ombyggnad av kvarteret planeras.

2. Blackebergs gymnasium

Om man går till höger vid vårdcentralen kommer man in på Blackebergs gymnasiums område. Skolan startade som Blackebergs samrealskola i Södra Ångby 1949. En egen skolbyggnad med *Gunnar Forssén* som arkitekt stod klar i Blackeberg 1953. Skolan leddes länge av sin entusiastiske första rektor *David Thörnblom*. Stengodsreliefen på fasaden är gjord av *Elis Eriksson* och symboliserar undervisningsämnen.

(Läs mer i *BHÅ 1998* och *BHÅ 2013*)

3. Blackebergsskolan

Om man i stället går till vänster nedför backen vid vårdcentralen finner man Blackebergsskolan. Den är en låg- och mellanstadieskola. Blackebergsskolan byggdes 1951 med *Å.E.Lindqvist* som arkitekt. Den blev dock snart för liten eftersom så många unga familjer med barn flyttade hit. Årskurs 1 och 2 fick därför under många år hålla till i hyrda lokaler i bostadshusen i området. Nu är dock åldersfördelningen i området en helt annan. Diskussion har pågått beträffande ombyggnad eller nybyggnad av skolan. På skolgården finns skulpturer, dels "Hjorthind med kalv" av den norske skulptören *Arne Vigeland*, dels två totempålar, som skolans elever tillverkat. (Läs mer i *BHÅ 1998*)

Till höger om skolbyggnaden ligger gymnastikbyggnaden, och bakom den finns en jordhög. Det är resterna av en jordkällare, som är igenfylld av säkerhetsskäl. På sidan mot gymnastikbyggnaden kan man se infogade stenar, som fanns över ingången. Källaren hörde till den tjänstebostad, där tobakskungen *Knut Ljunglöfs* skogvaktare *Johan Andersson* med familj bodde. Skogvaktarbostaden revs i samband med att stadsdelen Blackeberg byggdes, och i stället ligger nu några höghus här. På källarkullen fanns en liten kanon, som *Andersson* skulle skjuta salut med vid högtidliga tillfällen i den *Ljunglöfska* familjen.

4. Klockhuset

Vi lämnar skolgården och går promenadvägen ner mot *Ljunglöfska slottet*, som tobakskungens gamla sommarbostad nu kallas. Vi korsar nu en gata genom en gångtunnel. I största möjliga omfattning skilde man, som här, biltrafiken och promenadvägarna åt. När det här parkområdet planerades på 1950-talet ville man utnyttja naturen i stället för att förändra den. En av planerarna var dåvarande stadsträdgårdsmästaren *Holger Blom*.

Vid vändslingan för buss 113 går man till höger in på gårdsplanen, där det s.k. *Klockhuset* finns. Från början inrymde det kyrka och skolsalar. Rakt fram ligger *Rotundan*, som användes som matsal, och till vänster *Gymnastikhuset*. Dessa byggnader tillkom på 1930-talet, då *Frimurarordens barnhusverksamhet* flyttade hit från sin tidigare placering i Kristineberg. Blackeberg inköptes och arkitekt *Hakon Ahlberg* fick i uppgift att rita anläggningen, som förutom de tre nämnda husen omfattade de övriga vita byggnaderna i området. Dessa inrymde sovsalar och utrymmen för den yrkesundervisning, som bedrevs på barnhuset. Barnhusets anläggning används delvis av Västerorts aktivitetscenter. Bakom *Rotundan* finns en trädgård, som också hör till aktivitetscentret.

(Läs mera i *BHÅ* 1978 och 2001)

5. Ljunglöfska slottet

När tobaksfabrikören *Knut Ljunglöf* på 1860-talet förvärvade *Räcksta gård*, följde Blackeberg med vid köpet. Det stora trähuset som tidigare fanns på platsen lät Ljunglöf riva, och 1893 stod den nuvarande byggnaden färdig. Det är en typisk s.k. patriciervilla, ritad av arkitekt *Gustav Lindgren*. Lägga märke till de vackra utsmyckningarna på huset! Även inredningen är mycket påkostad. Familjen Ljunglöf bodde här med sitt tjänstefolk under somrarna fram till Knut Ljunglöfs död 1920. Runt huset fanns på Ljunglöfs tid krattade gångar och växter, t.ex. palmer och agaver i krukor, som på vintrarna förvarades i de orangerier, som fanns ungefär där *Rotundan* nu ligger.

På gräsmattan finns på landsidan såväl som på sjösidan en liten fontän. Sådana fanns även på Ljunglöfs tid. Därtill finns några konstverk i granit av brottmakonstrnären *Olof Thorwald Ohlsson*. Efter hans död deponerades de här av hans arvingar. Se skylt på platsen! På andra sidan huset finns två skulpturer i brons, ”Adam” och ”Eva”, av samma konstnär.

Runt villan lät Ljunglöf anlägga en park. Där fanns många trädslag, som inte växer vilda här i trakten, t.ex. *silvergran*, *tuja* och *lärkträd*. Många av träden finns fortfarande kvar. På Ljunglöfs tid fanns en stab av 5 – 6 personer, som skötte anläggningen.

Ljunglöfs sommarparadis används numera som konferens- och festanläggning och har även en hotelldel i en av byggnaderna som tillhört barnhuset.

(Läs mer i *BHÅ* 1989 och 1998)

Längre ner mot vattnet låg *Sjövillan*. Innan den brann ned natten till 8 februari 2021 var det den äldsta byggnaden på området. Den användes en tid som sommarbostad av Ljunglöfs styvdotter, *Elsa Wennerholm* med familj.

Nere vid Mälaren fanns då som nu två bryggor, den ena för Ljunglöfs lustjakter. Vid den andra lade passagerarbåtarna från Stockholm till. På sidan mot nuvarande sjukhuset fanns också en del andra byggnader, bland annat ett mycket vackert stall med dekorationer av skulpterade hästhuvuden. Dessa byggnader revs i samband med att sjukhuset byggdes. (Läs mer i BHÅ 1989)

6. Punschtornet

Om man går uppför trapporna vid Sjövillan kommer man till platsen där Ljunglöfs utsiktstorn, det s.k. *punschtornet* låg. Därifrån har man en strålande utsikt över Mälaren och Lovön. Utsiktstornet måste dock rivras på 1960-talet, sedan det blivit illa åtgånget, och nu finns bara grunden kvar.

(Läs mer i BHÅ 1989)

7. Mälarbackens vård- och omsorgsboende

År 1949 öppnades ett hem för kroniskt sjuka i Blackeberg. Det var *Frimurarordens barnhus*, som byggdes om för sjukvård. I slutet av 1940-talet och under 1950-talet byggdes ett nytt storsjukhus i Stockholm – *Blackebergs sjukhus*. Den stora byggnaden byggdes i etapper och fick sin plats i närheten av där Knut Ljunglöf hade sina stallbyggnader. Med den s.k. Ädelreformens genomförande år 1992 delades sjukhuset upp i *Västra sjukhuset* och *Blackebergs sjukhem*, vilket innebar att verksamheterna fick olika huvudmän, landsting resp. kommun. I början av 2000-talet sålde Stockholms läns landstingsjukhusbyggnaderna och bedriver ingen verksamhet här. 2006 bytte kommunala *Blackebergs sjukhem* namn till *Mälarbackens vård- och omsorgsboende* och all verksamhet drivs nu kommunalt. Sjukhuset och sjukhemmet är mycket vackert belägna och utsikten över Mälaren och Lovön måste ses som en stor tillgång för patienter, personal och besökare.

8. Promenadväg mot Ekbacken, Tyska Botten och Blackebergsvägen

Nedanföer sjukhuset går en promenadväg utmed vattnet. Ängsmarken mellan vägen och Mälaren kallas *Sjöängen*. Det finns flera månghundraåriga ekar i området, s.k. *jätteekar* och *storekar*. Området har inventerats vid två tillfällen, nämligen 1947 av jägmästare *Edvard Wibeck* samt 1992 av medlemmar i Bromma Hembygdsförening. Inventeringen syftade till att kartlägga antalet jätteekar och storekar i området och deras tillväxt. Vid Sjöängen, Tyska Botten och det privata området vid Ekbacken finns fem jätteekar och minst 15 storekar. Det kan nämnas, att en ek skall ha en stamvidd/omkrets, som överstiger fem meter i brösthöjd för att få kallas *jätteek*. För *storeken* gäller tre meter. Vid Sjöängens norra kant intill promenadvägen står en jätteek, som mäter 6,52 meter i omkrets (1992). Den har en aktningssvård ålder av över 600 år!

Promenadvägen leder fram till *gamla landsvägen*, som är mer än 300 år gammal. Landsvägen gick från Stockholm över Sundbyberg och Bällsta bro ned till Tyska Botten, där färjeläget låg för överfart till Drottningholm. Det var Gustaf III:s väg fram till 1781. Intill gamla vägen finns ytterligare en jätteek med en omkrets av 6,12 meter (1992). (Läs mer i BHÅ 1993)

Väl uppe på Blackebergsvägen går man till vänster mot Islandstorget. Strax efter avtagsvägen mot Mälarbackens vård- och omsorgsboende skimtar man till vänster en gul trävilla. Den byggdes av Ljunglöf som tjänstebostad åt befälhavaren och maskinisten på hans lustjakter.

9. Josephinahemmet

Efter korsningen med Björnsonsgatan går man till vänster och följer promenadvägen utefter fotbollsplanen. I slutningen ligger en stor röd tegelbyggnad, *Josephinahemmet*.

Det är ett servicehus för medlemmar i katolska församlingar i Stockholm med omnejd. Från början var hemmet avsett för frimurare, men på 1980-talet köptes huset av den katolska stiftelsen Josephinahemmet, och nu finns där drygt 30 lägenheter. Då byggdes också en gudstjänstlokal till i souterrängvåningen. Här samlas även katoliker som ej bor i servicehuset till gudstjänster. (Läs mer i BHÅ 2001)

10. Lilla Ängby

Egendomen *Lilla Ängby* bildades under 1700-talet genom att avskiljas från *Stora Ängby*. Vid slutet av 1800-talet köptes gården av ”snuskungen” *Knut Ljunglöf*, som också ägde många andra egendomar i trakten. Gården drevs under 1930- och 1940-talen som träd-gårdsmästeri, där trädgårdsmästare Andersson försörjde trakten med grönsaker och färska ägg. Ladugården och växthuset låg där Ängbykyrkan i dag ligger.

(Läs mer i BHÅ 1989)

11. Ängbykyrkan

Arkitekt *Björn Hedvall* har ritat *Ängbykyrkan*. Han har använt många stildrag från de gamla upplandskyrkorna, t ex det branta skiffertaket. Kyrkan har en fristående klockstapel. Under kyrkorummet ligger *Ängbysalen*, som är en samlingssal. Kyrkan, som invigdes i oktober 1959, har fått ett vackert läge i slutningen mot Islandstorget. Intill kyrkan finns en muromgärdad stenplata, varifrån en liten gångväg leder till Lilla Ängby och milstenen.

(Läs mer i BHÅ 1979)

12. Kvartsmilstenen

Nedanfö r gården Lilla Ängby, vid Blackebergsvägen, står en *milsten* från 1778. Stenen står invid den gamla landsvägen från Stockholm, som gick via nuvarande Sundbyberg och ner till färjestället vid Tyska Botten samt vidare till Drottningholm. Gustav III och andra resenärer hade någon kilometer kvar till färjeläget, tills 1787 då en ny kungsväg till Drottningholm byggdes över Nockeby.

13. Skålgropsstenen

På andra sidan Blackebergsvägen i dungen i korsningen Zornvägen – Blackebergsvägen finns en *skålgropssten*. I groparna tror man att bronsålderns bofasta offrade till gudarna. Nu finns planer på att flytta stenen på grund av bostadsbyggande på platsen.

(Läs mer i BHÅ 1979 och 1989)

Så är vi nu framme vid Islandstorgets T-banestation, avslutningen för vandringen.